

آمنه شاهمرادی

آموزش و پرورش اقلیت‌های دینی از مشروطه تا پایان حکومت پهلوی اول

سرشناسه	شاهمرادی، آمنه، ۱۳۵۸-
عنوان و نام پدیدآور	آموزش و پرورش اقلیت‌های دینی از مشروطه تا پایان حکومت پهلوی اول / تألیف آمنه شاهمرادی؛ ویراستار الناز آباش‌لو.
مشخصات نشر	تهران: نشر مورخان، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	۴۰۴ ص. : جدول: ۱۴/۲۱×۵/۵ س.م.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۶۷۱۶-۰۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۴۰۴.
موضوع	آموزش و پرورش -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۳ق. - ۱۴
موضوع	Education-- Iran-- History-- 19th - 20th century:
موضوع	اقلیت‌های دینی -- ایران -- آموزش
موضوع	Religious minorities -- Education -- Iran:
موضوع	مدرسه‌ها -- ایران -- تاریخ -- قرن ۱۳ - ۱۴ق.
موضوع	Schools -- Iran -- History -- 19-20th century:
موضوع	مدرسه‌های ارمنی -- ایران -- تاریخ
موضوع	Schools, Armenian -- Iran -- History:
موضوع	مدرسه‌های یهودی -- ایران -- تاریخ
موضوع	Jewish day schools -- Iran -- History:
موضوع	مدرسه‌های زردشتی -- ایران -- تاریخ
موضوع	*Schools, Zoroastrian -- Iran -- History:
رده بندی کنگره	LA۱۳۵۱/آش
رده بندی دیویی	۳۷۰/۹۵۵:
شماره کتابشناسی ملی	۵۶۳۰۹۳۵:

آموزش و پرورش اقلیت‌های دینی

از مشروطه تا پایان حکومت پهلوی اول

تألیف: آمنه شاهمرادی

ویراستار: الناز آباش‌لو

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۷

طراحی جلد: فرود عباسی

صفحه‌آرایی: امیر نیکبخت

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۵۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۷۱۶-۰۱-۷

وبسایت: www.movarekhan.com

ایمیل: movarekhan.publication@gmail.com

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است و براساس قانون کپی‌رایت هرگونه سوءاستفاده از طریق مراجع قانونی پی‌گیری می‌شود.

فهرست مطالب

مقدمه..... ۹

بخش اول: مدارس ارمنیان

فصل اول: تاریخچه تغییرات آموزشی و شکل گیری مدارس..... ۱۳

آموزش قبل از تأسیس مدارس جدید..... ۱۴

اهداف و انگیزه تأسیس مدارس..... ۱۵

تاریخچه و سیر شکل گیری مدارس ارمنیان..... ۱۷

مدارس ارمنیان جلفای اصفهان..... ۱۷

مدارس ارمنیان تهران..... ۲۲

مدارس ارمنیان آذربایجان..... ۲۴

مدرسه ارمنیان قزوین..... ۲۷

مدارس ارمنیان گیلان..... ۲۷

مدرسه ارمنیان سلطان آباد (اراک)..... ۲۹

مدرسه ارمنیان بوشهر..... ۳۰

مدرسه ارمنیان کرمانشاهان..... ۳۰

مدرسه مختلط ادب آبادان..... ۳۰

مدرسه ارمنیان بروجرد..... ۳۱

مدرسه ارمنیان همدان..... ۳۱

مدارس ارمنیان خراسان..... ۳۱

مدارس ارمنیان در روستاها..... ۳۲

فصل دوم: نیروی انسانی..... ۳۳

آمار دانش آموزان و معلمان مدارس ارمنیان..... ۳۴

معلمان و مدیران..... ۵۰

فصل سوم: وضعیت اقتصادی..... ۵۷

منابع مالی و بودجه..... ۵۸

فصل چهارم: شیوه اداره مدارس ارمنیان..... ۶۷

فصل پنجم: گفتمان ملی گرایی پهلوی اول و تأثیر آن بر مدارس ارمنیان..... ۷۵

تدریس زبان فارسی..... ۸۰

تغییر نام مدارس..... ۹۰

تعطیلات	۹۲
فصل ششم: وضعیت آموزشی	۹۵
مواد و کتب درسی	۹۶
تربیت بدنی و پیشاهنگی	۱۰۳
فوق برنامه	۱۰۶
امتحانات	۱۰۸
امکانات آموزشی و کتابخانه‌های آموزشی	۱۱۰
تشویق و تنبیه	۱۱۲
پوشش	۱۱۴
بهداشت	۱۱۵
فصل هفتم: تأثیر مدارس بر زندگی اجتماعی ارمینان ایران	۱۱۷
بخش دوم: مدارس زرتشتیان	
فصل اول: تاریخچه تغییرات آموزشی و شکل‌گیری مدارس	۱۲۱
آموزش قبل از تأسیس مدارس	۱۲۲
انگیزه و اهداف تأسیس مدرسه	۱۲۳
تاریخچه و سیر شکل‌گیری مدارس زرتشتیان	۱۲۶
مدارس تهران	۱۲۶
مدارس کرمان	۱۳۰
مدارس یزد	۱۳۳
مدارس روستاهای تابعه یزد	۱۳۹
مدرسه دانش شیراز	۱۴۸
فصل دوم: نیروی انسانی	۱۴۹
آمار دانش‌آموزان و معلمان مدارس زرتشتیان	۱۵۰
معلمان و مدیران	۱۷۹
فصل سوم: وضعیت اقتصادی	۱۸۵
منابع مالی و بودجه	۱۸۶
فصل چهارم: شیوه اداره مدارس زرتشتیان	۱۹۵
فصل پنجم: گفتمان ملی‌گرایی پهلوی اول و تأثیر آن بر مدارس زرتشتیان	۲۰۱
فصل ششم: وضعیت آموزشی	۲۰۵
مواد و کتب درسی	۲۰۶
تربیت بدنی و پیشاهنگی	۲۱۰

۲۱۴	فوق برنامه
۲۱۶	امتحانات
۲۱۷	امکانات آموزشی و کتابخانه‌های آموزشی
۲۲۰	تنبيه و تشويق
۲۲۴	پوشش
۲۲۶	بهداشت
۲۲۶	چالش‌ها
۲۳۲	فارغ التحصیلان
۲۳۵	فصل هفتم: پیشرفت مدارس زرتشتی و تأثیر آنها در زندگی اجتماعی زرتشتیان

بخش سوم: مدارس یهودیان

۲۴۱	فصل اول: تاریخچه تغییرات آموزشی و شکل‌گیری مدارس
۲۴۲	آموزش قبل از تأسیس مدارس
۲۴۴	اهداف و آرمان‌های تأسیس مدارس
۲۴۸	تاریخچه و سیر شکل‌گیری مدارس یهودیان
۲۵۲	مدارس آلیانس در تهران
۲۵۵	مدارس آلیانس اصفهان
۲۵۷	مدارس آلیانس همدان
۲۵۸	مدارس آلیانس کرمانشاه
۲۵۹	مدارس آلیانس کردستان
۲۶۰	مدرسه آلیانس شیراز
۲۶۱	مدارس آلیانس لرستان
۲۶۲	مدارس آلیانس سلطان‌آباد
۲۶۲	دیگر مدارس کلیمیان در ایران
۲۶۷	فصل دوم: نیروی انسانی
۲۶۸	آمار مدارس یهودیان
۲۸۸	معلمان و مدیران
۲۹۳	فصل سوم: وضعیت اقتصادی
۲۹۴	منابع مالی و بودجه
۳۰۵	فصل چهارم: شیوه اداره مدارس آلیانس
۳۱۱	فصل پنجم: گفتمان ملی‌گرایی پهلوی اول و تأثیر آن بر مدارس یهودیان
۳۱۴	تدریس زبان فارسی
۳۱۷	تغییر نام مدارس

۳۱۸	تعطیلات.....
۳۲۱	فصل ششم: وضعیت آموزشی.....
۳۲۲	مواد و کتب درسی.....
۳۲۷	تربیت بدنی و پیشاهنگی.....
۳۲۸	فوق برنامه.....
۳۲۹	امتحانات.....
۳۳۰	امکانات آموزشی و کتابخانه آموزشی.....
۳۳۱	پوشش.....
۳۳۲	تشویق و تنبیه.....
۳۳۳	فارغ التحصیلان.....
۳۳۵	چالش‌های مدارس آلیانس.....
۳۴۵	فصل هفتم: تأثیر مدارس بر زندگی اجتماعی یهودیان ایران.....
۳۵۱	تأثیر مدارس آلیانس در وضعیت زنان و دختران یهودی.....

پیوست

۳۵۶	تصاویر.....
۳۷۷	کتاب‌شناسی.....
۳۷۷	منابع فارسی.....
۳۸۰	سفرنامه‌ها.....
۳۸۰	خاطرات.....
۳۸۱	نسخه‌های خطی.....
۳۸۱	مقالات فارسی.....
۳۸۳	اسناد منتشر شده.....
۳۸۳	اسناد.....
۳۸۳	نشریات.....
۳۸۴	سالنامه‌ها و احصائیه‌ها.....
۳۸۵	Articles.....
۳۸۶	Books.....
۳۸۸	نمایه.....

مقدمه

آموزش و پرورش به معنی رشد طبیعی، تدریجی و هماهنگی استعداد‌های یک فرد است. در واقع، اگر آن را اجتماعی شدن شخص بدانیم، می‌توانیم تاریخ آموزش و پرورش را بررسی چگونگی اجتماعی کردن انسان‌ها از لحاظ تاریخی تعریف کنیم که در تحرک مردم در تاریخ، نقش اساسی داشته است. بررسی تاریخ آموزش و پرورش ایران به طور عام و آموزش و پرورش اقلیت‌ها به طور خاص، از ضروریات اجتناب‌ناپذیر برای شناخت میراث فرهنگی و اجتماعی ایران است. با مطالعه آثار مربوط به تاریخ اقلیت‌ها و آثار مربوط به تاریخ آموزش و پرورش متوجه نکات زیادی می‌شویم. در حقیقت، به جایگاه مدارس اقلیت‌ها در نظام آموزش و پرورش ایران توجهی جدی به عمل نیامده است.

در صورتی که اهداف، ساختار آموزشی، چگونگی فعالیت و کارکرد آنها، چالش‌ها و موانع پیش‌روی آنان اهمیت بسیار بالایی برای درک تاریخ آموزش در ایران دارد. بنابراین، با بررسی تاریخ آموزش در میان اقلیت‌های ایران، می‌توانیم کم و کیف کوشش‌های آنها و تأثیر مدارس را بر تحولات اجتماعی و فرهنگی جوامع اقلیت دینی به‌خوبی دریابیم. نگارنده بر آن است تا به بررسی روند شکل‌گیری، تحولات، اهداف و آرمان‌های حاکم بر این مدارس بپردازد و حوزه فعالیت هر کدام از آنها را به‌طور جداگانه، بررسی کند. با بررسی میزان تأثیرگذاری آنان می‌توانیم به مقایسه و ارزیابی دقیق‌تر کارکردهای این مدارس دست یابیم. این پژوهش ضمن استفاده از دستاوردهای پژوهش‌های پیشین، می‌کوشد با اتکا به اسناد و مدارک آرشیوی همه

ابعاد و زوایای ناشناخته این موضوع را مطالعه و بررسی نماید. قطعاً هدف ما این است که دریچه تازه‌ای به این موضوع بگشاییم.

تاریخ ایران همواره شاهد حضور گروه‌های مختلف در کنار اکثریت مسلمان بوده است. برجسته‌ترین آنها زرتشتی‌ها، ارمنیان و یهودی‌ها بودند. این گروه‌ها در جامعه اسلامی که همواره دین یکی از عناصر مهم سیاست و اجتماع بوده است، در اقلیت بودند. همچنین در تاریخ ایران اسلامی، تحولات زیادی را پشت سر گذاشته‌اند. با برقراری نظام مشروطه، تمام افراد جامعه، صرف‌نظر از مذهب، در برابر قانون اساسی برابر شمرده شدند. این آغازی برای تحول زندگی اقلیت‌ها در ایران بود. با وجود اینکه اقلیت‌های ایرانی جمعیت کمی داشتند، اما به عنوان شهروندان ایرانی در نظر گرفته می‌شدند و نقش مهمی را در تحولات فرهنگی و آموزشی ایفا کردند. در این دوره، آموزش سنتی پاسخگوی جامعه نبود؛ بنابراین، بسیاری از گروه‌های دینی و ملی به فراگیری آموزش نوین توجه نمودند. برهه زمانی مشروطه تا پایان حکومت پهلوی اول، از این جهت برای این موضوع انتخاب شد که دوره حساسی در تاریخ ایران محسوب می‌شود. در این دوران، ایران به تدریج از سنت فاصله گرفت و به مدرنیته نزدیک شد. سیستم آموزشی پهلوی اول، به آموزش نوین توجه بسیاری روا داشت و گفتمان ملی‌گرایی در این زمان، با سیاست‌های آموزشی پیوند خورد. این امر آموزش اقلیت‌ها را تحت تأثیر قرار داد. کتاب حاضر بر آن است تا به بررسی آموزش و پرورش ارمنیان، زرتشتیان و یهودیان بپردازد. بنابراین، اقلیت‌های دیگر از حوزه مطالعاتی این اثر خارج می‌شوند.

در بخش اول، درباره مدارس ارمنیان، بخش دوم، مدارس زرتشتیان و بخش سوم، مدارس یهودیان به بحث خواهیم پرداخت. در هر کدام از این بخش‌ها، فصل‌هایی چون تاریخچه تغییرات آموزشی و شکل‌گیری مدارس، نیروی انسانی، وضعیت اقتصادی، شیوه اداره مدارس، گفتمان ملی‌گرایی پهلوی اول و تأثیر آن بر مدارس اقلیت‌ها، وضعیت آموزشی و تأثیر مدارس بر زندگی اجتماعی اقلیت‌ها را در نظر گرفته‌ایم.

این موضوع در آغاز، از جانب دکتر داریوش رحمانیان جهت نگارش پایان‌نامه ارشد به نگارنده پیشنهاد شد. نویسنده مدت‌های زیادی برای نگارش آن تلاش کرد و پس از مدتی، تصمیم گرفته شد که به صورت کتاب منتشر گردد. پژوهش در این زمینه امری پیچیده و سخت بود. بیشتر اطلاعات مربوط به مدارس اقلیت‌ها در اسناد موجود است و در این زمینه نیاز به همکاری مراکز اسناد احساس می‌شد. متأسفانه، وزارت امور خارجه تعداد محدودی از اسناد

را در اختیار محققین قرار می‌دهد. در واقع، این کتاب بیشتر با تکیه بر اسناد سازمان اسناد ملی تدوین شده است. سایر منابع نیز در مراکز مختلف پراکنده‌اند. در نتیجه، برای دست یافتن به آنها به زمان زیادی نیاز بود. بی‌شک، این پژوهش کاستی‌های بسیاری دارد که همه آنها از جانب خود نگارنده است. امید می‌رود که با راهنمایی خوانندگان و علاقه‌مندان تاریخ ایران این کاستی‌ها برطرف گردد.

برای تهیه مطالب این تحقیق، به مراکز مختلفی از جمله شورای خلیفه‌گری ارامنه تهران، کلیسای سرکیس مقدس، انجمن کلیمیان تهران، کتابخانه کلیمیان، کتابخانه اردشیر یگانگی و موزه مدرسه دارالفنون مراجعه کردم و از مساعدت آنها برخوردار شدم. در پایان، لازم می‌دانم از راهنمایی‌های ارزنده استاد بزرگوارم، جناب دکتر داریوش رحمانیان و همچنین از مسئولان و دست‌اندرکاران انتشارات «مورخان» که زمینه چاپ این کتاب را فراهم ساختند، تشکر و قدردانی نمایم.

آمنه شاهمرادی، بهمن ماه ۱۳۹۷